

роду виховується в дітях роками, дитина з раннього віку повинна усвідомлювати свою приналежність до роду, родини, а через них – до свого народу, до української нації, до Батьківщини.

У цілому, зазначимо, що традиції та засоби української народної етнопедагогіки є дієвим шляхом формування у дітей дошкільного віку родинних цінностей, тому важливо популяризувати їх у батьківському середовищі, активно залучаючи всіх родичів до їхнього використання в процесі родинного виховання дошкільників.

Ю.О. Соловйова,
кандидат педагогічних наук, доцент
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАГАДОК ЯК ЗАСОБУ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В РОДИНІ

Через твори художньої літератури дорослі відкривають для дітей усе багатство картини світу, людських почуттів, уміння помічати особливості людського характеру, людських вчинків. Читаючи книги чи слухаючи прочитане, дитина звикає переживати ті чи інші події разом із героями творів, у дитячій душі пробуджуються гуманні почуття: здатність проявити увагу до іншого, бажання допомогти іншому, протест проти несправедливості. Засобами художньої літератури в дітях виховуються принциповість, чесність, любов до Батьківщини. Тільки так можна виховати повноцінного громадянина і патріота.

Читання у великій мірі формує емоційний світ дитини, її первинну систему цінностей. Художнє слово допомагає дитині зрозуміти красу рідної мови, вчить етичному та естетичному сприйняттю навколишньої дійсності. Надзвичайно важливу роль в житті дитини відіграють її перші книги. Як правило, знайомство дитини з художньою літературою починається з мініатюр народної

творчості: колискових пісень, потішок, а найбільше – народних казок. Пізніше дитині читають вірші, оповідання, авторські казки.

Важко переоцінити значення фольклорної спадщини у родинному вихованні українського народу. Через прислів'я, приказки, загадки, лічилки та скоромовки старше покоління намагається донести до дітей красу та мудрість народної душі, розкрити талановитість, працьовитість та людяність українського народу.

Тематичне коло цих творів передусім було зумовлене річним колообігом. Дитину знайомили з циклічністю часоплину: весна, літо, осінь, зима. Через ігрові жанри дитячого фольклору перед дитиною розкривався в усій своїй неосяжності великий світ. Через пестушки-утішки материнська любов створювала своєрідний захисний мур навколо своєї дитини, він мав захищати і боронити її протягом усього життя.

Лічилки розвивали інтелект, здатність до логічного мислення. Скоромовки сприяли розвитку мовлення. Дитячий фольклор завжди був помічником та порадиником у процесі формування особистості дитини.

Універсальним жанром дитячого фольклору не випадково вважається загадка. Вона виступає своєрідним мостом, перекинутим із старості в дитинство. У збірниках фольклору загадки, як правило, стоять під заголовками: «Дідусеві загадки», «Бабусині загадки».

Про що йдеться в народних загадках? Передусім про явища природи та про людину. Розгадати загадку означає відкрити для себе світ або принаймні якусь його частину. Через пережите почуття подиву дитина стає на шлях пізнання. Загадка пробуджує цікавість, вчить дитину позбуватися найпідступнішого ворога людської душі – байдужості. Душа дитини, в якій через відгадування загадок пробуджується цікавість до світу, вже врятована.

Українські народні загадки вражають не лише своєю естетичною наповненістю, але й глибокою філософічністю. Через загадку дитина вчиться мислити філософськи, осягнути неосяжне. Наприклад:

Видно край, але скільки йдеш – до нього не дійдеш.
(Обрій) [2].

Така загадка пробуджує поетичну уяву, викликає прагнення й самому долучитися до див світу. Звичайно, малій дитині важко відразу осягнути ці великі світові дива. Дідусь чи бабуся мають обережно, без прямих підказок підвести дитину до розгадки. Дитина повинна відгадати загадку сама. У цьому й полягає виховний момент розгадування загадок.

Через розгадування загадок дитина вгамовує свою природну спрагу пізнання. Дитина ще напівсвідомо, інтуїтивно починає розуміти, що шлях пізнання нелегкий, що перемога приходить не відразу, зате радість від такої перемоги надзвичайно важлива. На такому шляху для дитини багато важить вчасна підтримка, підбадьорливе слово, похвала старших.

Дітям дуже подобаються загадки про явища природи. Найпривабливішими дітям видаються загадки про небо. Через такі загадки дитина вчиться відчувати себе в просторі, сприймати небо як щось велике, недосяжне, сповнене таємниць:

Торох-горох, розсипався горох.
Почало світати – нема що збирати.
(Зорі)

Без рук, без ніг, з рогами,
Мандрує небесами.
(Місяць)

Всю ніч бродить навмання,
Прокладає шлях до дня.
(Місяць) [3].

Такі загадки пробуджують у дитини образне мислення, розвивають уяву, розширюють коло асоціацій. Старші мають обережно скеровувати хід думки, шлях до розв'язки.

Римовані загадки задають поетичній думці особливий ритм. Дитина починає замислюватися над тим, яким чином сам потік мовлення ув'язується в одне ціле певними вузликами-римами. Дитина з подивом відкриває для себе той факт, що все в світі підпорядковано певному ритмові: і рух планет, і зміна пір року, і багато інших явищ природи. Римована загадка особливо виразно показує цю структурно-утворюючу роль рими:

Він і гріє, і пече,

І, як зайчик, грається.
Схочеш взять його – втече
І мерщій сховається.

(Промінь сонця) [3].

Розгадування загадок про небо та землю, атмосферні явища вчить дитину бути уважною та спостережливою, дивуватися мінливості світу, його багатогранності:

Що взимку росте згори коренем, а навесні помирає?

(Бурулька) [2].

Мудра бабуся через загадку знайомить дитину з рослинним світом. Усе, що росте в саду, на городі, усе-все відбито в загадках:

Під землею птиця гніздо звила,
Великих та малих яєць нанесла.

(Картопля)

Хвіст червоний у землі ховається,
А зеленим волоссям вітер грається.

(Морква)

Стоїть півень на грядках
У червоних чобітках.

(Буряк)

Хто до сонця повертається
І його ім'ям називається?

(Сонях) [3].

Існує дуже багато загадок на спостережливість:

Свята Катерина сльози погубила,
Сонце встало – позбирало.

(Роса)

Чорна корова всіх людей поборола,
А білий віл всіх на ноги підвів.

(День і ніч) [3].

Робота з загадками має включати кілька етапів, лише тоді вона досягає потрібного результату. Спершу дитина прослуховує загадку і переживає момент подиву. Подив включає елемент відчуження, адже об'єкт розглядається з нової точки зору. Щось звичайне постає перед очима як щось нове і незвичайне. Потім дитину вчать зіставляти предмети та явища, порівнювати їх між собою. Дитина

вчиться розуміти одне через інше, описувати одне через інше. У римованій загадці ключову роль відіграє рима. Дитина вчиться осягати багатство мови, її неповторність та унікальність.

Коли дитина вже знає багато загадок, вона може спробувати власними силами вигадувати нові загадки. Дитина починає розуміти, що в основі кожної загадки лежить якесь порівняння. Це порівняння повинне бути несподіваним. Предмети, які порівнюються, в реальному житті належать до різних систем. Найчастіше в основі створення загадок лежить процес антропоморфізму. Тут спрацьовує основний механізм, що лежить в основі будь-якого художнього тексту: антропоцентризм. Дитина підсвідомо розуміє: ким би не були герої казки чи іншого фольклорного твору, мова завжди йде про життя людей, про моральні цінності людей, людські почуття та вчинки.

Дитина, яка в ранньому віці пройшла школу бабусиних та дідусевих загадок, тим самим якнайкраще підготувалася до найскладніших загадок людського життя. Бо в кожній загадці вміло поєднуються різні аспекти виховання (етичний, естетичний, пізнавальний, оцінювальний тощо). Через загадку здійснюється пізнавальна діяльність дитини, розвивається її спостережливість, збагачується уява, загострюються аналітичні здібності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість: Підручник / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик – К.: Знання-Прес, 2003. – С. 567-589.
2. Українська дитяча література: Хрестоматія / Вступна стаття та упорядкування Л.П. Козачок. – К.: Вища школа, 2002. – 519 с.
3. Фольклорна скарбничка: Прислів'я і приказки. Календарно-обрядові пісні. Дідусеві загадки. Скоромовки. Лічилки. Пестушки, утішки. Гуртові ігри / упорядник Є.Г. Орлова. – Харків: Глобус, 2005. – 160 с.